

ONDERWIJSPROFESSIONALS ONDERSTEUNEN BIJ DIFFERENTIATIE

Van veel leraren wordt verwacht dat zij differentiëren: het bewust aanpassen van onderwijs aan de leerbehoeften van leerlingen. Onderzoek heeft laten zien dat differentiatie positieve effecten kan hebben, bijvoorbeeld op de leerprestaties en mentaal welzijn van de leerlingen, maar ook meer voldoening voor leraren (Pozas et al., 2021, 2023; Smale-Jacobse et al., 2019). Goede differentiatie valt of staat met de keuzes die de leraar maakt. Het gaat niet om het maken van instructiegroepen, maar wat de leraar in die instructiegroepen doet en of dit aansluit bij de leerbehoeften van de leerlingen (Deunk, 2018). Dit is een complexe vaardigheid die leraren niet altijd toepassen, met als gevolg dat er leerlingen zijn die onderwijs krijgen dat niet goed bij hun behoeften aansluit. Om ervoor te zorgen dat ook deze leerlingen in de toekomst wel goed afgestemd onderwijs krijgen en zich optimaal kunnen ontwikkelen, kregen de Universiteit van Twente en het Kennis- en Innovatiecentrum (KIC) vanuit het voortgezet onderwijs (vo) en het onderwijs voor leerlingen met auditieve en/of communicatieve beperkingen (ACB) de volgende vraag:

Hoe kunnen onderwijsprofessionals ondersteund worden bij differentiatie?

Op 21 november verdedigde ik mijn proefschrift getiteld 'Equipping teachers for differentiation' (Meutstege, 2025). In dit artikel beschrijf ik de belangrijkste bevindingen na zes jaar onderzoek naar differentiatie van mij en collega's van de Universiteit Twente en Hogeschool KPZ.

Onder deze ACB-context vallen leerlingen die slechthorend of doof zijn, een taalontwikkelingsstoornis hebben, of communicatief meervoudig beperkt zijn. Deze leerlingen kunnen les krijgen in het primair of voortgezet onderwijs, in zowel speciaal onderwijs als regulier onderwijs met ambulante begeleiding. In beide contexten (vo en ACB) zijn we gestart met de vraag: wat vraagt differentiatie eigenlijk van de onderwijsprofessionals?

DIFFERENTIATIE IN VIER FASEN EN VIJF (OF ZES) PRINCIPES

In het regulier vo hebben we docenten die goed zijn in differentiëren geobserveerd in de klas en achteraf geïnterviewd om zo meer zicht te krijgen op hun handelen en de beslissingen die zij nemen. Hieruit kwam naar voren dat differentiatie niet alleen plaatsvindt tijdens de les, maar dat de voorbereiding en evaluatie minstens zo belangrijk zijn. De deelnemende docenten maakten hierbij gebruik van vier fasen:

- een lessenserie voorbereiden,
- een les voorbereiden,
- een les uitvoeren,
- een les evalueren.

Binnen deze vier fasen konden vijf principes worden geïdentificeerd.

- **Doelgericht werken.** De leraar heeft tijdens elke fase van differentiatie het lesdoel in het achterhoofd en maakt beslissingen die bijdragen aan het halen van dit doel. Hierbij is het belangrijk dat dit doel ook gedeeld wordt met leerlingen.
- **Continu monitoren.** De leraar monitort waar leerlingen staan ten aanzien van het lesdoel, en past op basis hiervan de les aan.
- **Alle leerlingen uitdagen.** De leraar heeft hoge verwachtingen van alle leerlingen, groepeerde de leerlingen flexibel en kiest bewust onderwijsactiviteiten die alle leerlingen tot leren brengen.

Adrie Visscher, Kyra Meutstege en Marieke van Geel

- Aangepaste instructie geven. Zowel de instructie als opdrachten worden aangepast aan de leerbehoeften van de leerlingen zodat alle leerlingen hun doelen kunnen bereiken.
- Zelfregulatie stimuleren. Het is belangrijk dat leerlingen ook zelf inzicht krijgen in wat ze leren, hoe ze dit kunnen leren en hoe ze kunnen vaststellen of ze hun doel hebben bereikt. De leraar speelt hierbij een belangrijke rol als coach en blijft het leerproces monitoren.

Deze fasen en principes komen overeen met eerder onderzoek waarbij leraren in het primair onderwijs zijn geobserveerd en geïnterviewd (Keuning et al, 2017). Ook in het ACB-onderwijs, waar vaak niet één leraar maar meerdere professionals gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor het onderwijs (denk aan logopedisten, onderwijsassistenten en ambulant begeleiders), bleken de vier fasen en vijf principes duidelijk herkenbaar en relevant te zijn voor de dagelijkse onderwijspraktijk. Door de variaties in de contexten zijn er wel verschillen in hoe de principes naar voren komen. Zo is er in het primair onderwijs meer aandacht voor het maken van instructie-groepen, terwijl er in het vo meer nadruk ligt op het afstemmen van huiswerk. In het onderwijs voor ACB-leerlingen kon er naast de eerdergenoemde principes nog een principe geïdentificeerd worden:

- Aanpassingen om het onderwijs toegankelijk te maken. Zo kan een dove leerling of leerling met een taalontwikkelingsstoornis een reguliere les met een sprekende leraar vaak niet goed volgen en is de inzet van gebarentaal, een gebarentolk, of extra visualisaties noodzakelijk om deze leerlingen toegang te geven tot het onderwijs.

We kunnen concluderen dat hoewel de onderwijscontexten kunnen verschillen, er grote overeenkomsten zitten in de benodigde differentiatievaardigheden en dus ook in hoe we de onderwijsprofessionals in differentiatie kunnen ondersteunen.

ONTWORPEN PROFESSIONALISERING VOOR VO

In het vo hebben we de vier fasen en vijf principes gebruikt voor het ontwerpen van professionalisering. Hiervoor hebben we gebruik gemaakt van een ontwerpmodel voor complexe taken waarbij de nadruk lag op authentieke, hele-taken. Het resultaat was een training van acht bijeenkomsten over een tijd van vijf maanden waarbij de deelnemers (in ons geval docenten die al voor de klas stonden) hun nieuwe differentiatievaardigheden gingen uitproberen in hun eigen lespraktijk.

Hierbij werden de docenten ondersteund door middel van 'uitgewerkte voorbeelden' zoals modeling examples en diverse stappenplannen ('hoe stel je een goed lesdoel op'). Daarnaast werden zij ook in hun lessen bezocht door de trainer, die de docenten achteraf van persoonlijke feedback voorzag.

Van januari tot juni 2022 werd een eerste pilot uitgevoerd waarbij vier docenten deelnamen aan het professionaliseringstraject. In een interview gaven zij allemaal aan positief terug te kijken op hun deelname. Zij vonden vooral de persoonlijke feedback van de trainer na afloop van een lesobservatie, het bespreken van videobeelden van collega's, en het feit dat de professionalisering vakspecifiek (wiskunde) heel waardevol. Docenten scoorden in een leerlingvragenlijst over differentieervaardigheden na de training hoger dan dat zij voor de training deden. Ook gaven alle vier de docenten aan dat zij zich door deelname aan het professionaliseringstraject bewuster zijn van wat zij wel en niet doen, en dat zij nu meer weloverwogen beslissingen nemen.

AANBEVELINGEN

Op basis van het onderzoek dat we hebben uitgevoerd, doen wij een aantal aanbevelingen.

Aanbeveling 1. Het gebruik van de vier fasen en vijf (of zes) principes als raamwerk voor onderwijsprofessionals om hun differentieervaardigheden te verbeteren en goed geïnformeerde beslissingen te nemen. Dit kan bijvoorbeeld door het inzetten van context-specifieke vertalingen van Assessing Differentiation in All Phases of Teaching (ADAPT; Keuning et al., 2022): een meetinstrument om de mate van differentiatie in kaart te brengen in het primair onderwijs dat gebaseerd is op de vier fasen en vijf principes.

Aanbeveling 2. Context-specifieke professionalisering voor onderwijs voor ACB-leerlingen. Dit is onderdeel van een huidig project waarbij we in mei gaan starten met interprofessionele ontwikkelteams: ontwikkelteams waarin verschillende praktijkprofessionals samen met ons als onderzoekers professionalisering gaan ontwerpen die zij vervolgens zullen implementeren in hun eigen scholen.

OVER DE AUTEUR

Kyra Meutstege is als postdoc werkzaam bij het associate lectoraat Interprofessioneel Samenwerken.

REFERENTIES

- Deunk, M. I., Smale-Jacobse, A. E., de Boer, H., Doolaard, S., & Bosker, R. J. (2018). Effective differentiation practices: A systematic review and meta-analysis of studies on the cognitive effects of differentiation practices in primary education. *Educational Research Review*, 24, 31-54. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2018.02.002>
- Keuning, T., van Geel, M., & Dobbelaer, M. (2022). *ADAPT: Krijg zicht op differentieervaardigheden*. [ADAPT: Gain insight into differentiation skills]. Pica.
- Keuning, T., van Geel, M., Frèrejean, J., van Merriënboer, J., Dolmans, D., & Visscher, A. J. (2017). Differentiëren bij rekenen: Een cognitieve taakanalyse van het denken en handelen van basisschoolleraren [Differentiating in mathematics: A cognitive task analysis of primary school teachers' reflections and practices]. *Pedagogische Studiën*, 94(3), 160-181.
- Meutstege, K. (2025). *Equipping teachers for differentiation*. [PhD thesis]. University of Twente.
- Pozas, M., Letzel, V., Lindner, K.-T., & Schwab, S. (2021). DI (differentiated instruction) does matter! The effects of DI on secondary school students' well-being, social inclusion and academic self-concept. *Frontiers in Education*, 6, 729027. <https://doi.org/10.3389/educ.2021.729027>
- Pozas, M., Letzel-Alt, V., & Schwab, S. (2023). The effects of differentiated instruction on teachers' stress and job satisfaction. *Teaching and Teacher Education*, 122, 103962. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103962>
- Smale-Jacobse, A. E., Meijer, A., Helms-Lorenz, M., & Maulana, R. (2019). Differentiated instruction in secondary education: A systematic review of research evidence. *Frontiers in Psychology*, 10(November). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02366>